

סָרְגוֹן בּוּלֵס – 'הַמְשׁוֹרֵר הָעִירָאקִי הַיְחִיד'

הייתה זו המשוררת גרטורד שטיין שאמרה: 'לכותבים חייבות להיות שתי מכורות: אחת שהם שייכים לה באמת ושנייה שהם חיים בה בפועל' (בולס 2002: 1).¹

בשנת 1967 נכנס בחור עיראקי חסר פרוטה וללא כל תעודה מזהה לשגרירות האמריקנית בביירות כדי לקבל ויזת מהגר לארצות הברית. באין לו כישורים כלשהם שיכלו להצדיק בעיני הרשויות האמריקניות את הגירתו לארץ הזודמנויות הבלתי מוגבלות, נדרש הבחור לסור לריאיון עם השגריר בכבודו ובעצמו. 'תעודת הכניסה שלי', טען הבחור הצעיר, 'היא הבקאות המעמיקה שלי בשירה האמריקנית, בקיאות העולה על זו של האזרח האמריקני הממוצע'. במשך דקות ארוכות ציטט הבחור בפני השגריר שירי משוררים אמריקנים – החל בקלאסיקות של וולט ויטמן (Whitman) וכלה בשירה החתרנית של 'דור הביט'² האמריקני בשנות השישים (שבשל האוונגרדיות שלה לא הייתה מוכרת אף לשגריר עצמו). ידע מעמיק ואינטימי זה עם השירה האמריקנית שכנע את השגריר בסופו של דבר. הוא העניק לצעיר שישב מולו את כרטיס הכניסה לארצות הברית, וזה חי ויצר בארצות הברית כ-40 שנה והגשים בפועל את תפיסתו הפואטית בדבר נחיצותם של שני מרחבי שיוך בחיי המשורר-היוצר.

סרגון בולס,³ שנפטר לאחרונה (באוקטובר 2007) בברלין והוא בן 63, נולד בעיר קְבֵאנְיָה בעיראק בשנת 1944 למשפחה המשתייכת לעדה האשורית הקטנה. בגיל ההתבגרות עבר עם הוריו לעיר הנפט כירכוך והחל לפרסם שירה בכתבי עת ספרותיים. שירו הראשון התפרסם כשהיה בן 14, ומאז, כפי שטען, 'לא הפסקתי, זה פשוט השתלט עליי טוטאלית [...] הקסם של המילים, של המוזיקה, של הלשון' (עבד אל-ג'באר 1998: 2).

שנות בחרותו של בולס, סוף שנות החמישים ותחילת שנות השישים, היו שנים מסעירות בתולדות השירה הערבית המודרנית. מבנים ותכנים חדשים החלו לחדור

1 כל התרגומים במאמר הם של המחבר.

2 'דור הביט' (The Beat Generation) הוא כינוי לתנועה ספרותית-חברתית בארצות הברית שקמה בתחילת שנות החמישים. עם מייסדיה נמנו, בין השאר, הסופרים והמשוררים ג'ק קרואק (Kerouac), ויליאם בורוז (Burroughs) ואלן גינסברג (Ginsberg). כתיבתם של בני 'דור הביט' אופיינה בכתיבה חופשית ואסוציאטיבית (במקרים רבים, בהשפעת סמי הזיה), ובגישה אנטי-מסדית ואנטי-קפיטליסטית הדוחה את הערכים החומרניים שהאתוס האמריקני מתבסס עליהם.

3 השם סרגון בולס אמנם נכתב במקור: **سرگون بولص** אך כיוון שנהוג להגותו, ולפעמים אף לכתבו, **سرگون**, דבקתי בתעתיק הפונטי.

לשירה הערבית ואילו הצורות הישנות של הקסידה הקלאסית, וכן התמות הדומיננטיות בשירה הערבית, החלו מפנות אט-אט את מקומן. מרכז הכובד של המהפכה השירית התבסס בביירות סביב כתב העת 'שֶׁעַר' (שירה). את כתב העת ערך המשורר הלבנוני יוסף אל-ח'אל אשר קיבץ סביבו שורה של משוררים ערבים צעירים שמרדו במסורת השירית הקלאסית והיו הבסיס לכתב העת. בהגיעו לגיל 17, נתפרסמו חלק משיריו של בולס על דפי 'שער' והוא שוכנע להגיע בעצמו לביירות כדי לפעול עם קבוצת המשוררים. כשהוא מתחמק באופן בלתי חוקי ממעברי הגבול השמורים, הצליח בולס להגיע מעיראק לביירות, שם חי במשך כמה שנים חי דוחק בשל רצונו להיות קרוב לחבורה האוונגרדית של משוררי 'שער'.

בשנת 1967 לאחר שנעצר בידי המשטרה באשמת שהייה בלתי חוקית, הצליח בולס, כאמור, להשיג ויזת כניסה לארצות הברית וקבע את מקום מושבו בסן פרנסיסקו. בהיותו משורר בעל תפיסה הומניסטית ואינדיווידואליסטית מובהקת, התחבר בולס עד מהרה עם חשובי היוצרים של 'דור הביט' הספרותי שפרח אז בעיר. הוא אף היה לפעיל פוליטי ומחה על קיפוח זכויות האינדיאנים ועל מלחמת ויטנאם. בולס החליט להמשיך לכתוב בערבית, אך ראה בעצמו מתווך בין הספרות האנגלית-סקסית לקורא הערבי. הוא הציג לקורא הערבי את יצירותיהם המתורגמות של גדולי הספרות האנגלית, כגון: פרסי שלי (Shelley), עזרא פאונד (Pound), טד יוז (Hughes) וסילביה פלאת' (Plath). בולס היה מראשוני המתרגמים של הסונטות של שייקספיר לערבית ובמותו השאיר מחקר גדול ובלתי גמור על יצירתו של ו.ה. אודן (Auden) ובו גם תרגומים רבים משירתו. בשירתו שלו עסק בולס בתקופה זו גם במציאות החיים במדינה שהייתה לו למקלט מדיני. בולס שייך את עצמו לתנועות החברתיות החתרניות שפעלו באותה תקופה ותקף את אורח החיים הקפיטליסטי שהיה חדש לו. הוא הנגיד את אורח החיים הקפיטליסטי למציאות החיים הפשוטה במולדתו. כך למשל בשירו 'קניון בקליפורניה':

פירמידות
של סחורות
מוכנות
זיעת בני אנוש
ההופכת לנעלים
ומזוודות)
במחנה
שחייליו הם
צבא של צרכנים
ובמרכז

סקירת תרבות

גינה ובה מזרקה
המטפסת לה
עד התקרה
מסביבה
זאטוטים משחקים –
אלוניה
המלאכותיים
לא יידעו לעולם
מה הם מים חיים, ולעולם
לא יבואו אליהם
לא גנן
ולא חוטב עצים
(עבד אל-האדי 2001: 43).

בשנות השבעים והשמונים פרסם בולס את שלושת קבצי השירה שלו: אל-וסול
אלא מדינת אין (ההגעה לעיר 'היכן'), אד'א כנת נאאם פי מרכב נוח (אם ישנת בתיבת
נוח) ואל-חיות קרב אל-אכרובול (החיים ליד האקרופוליס), קובץ שכתב לאחר
שהחליט לחיות תקופה קצרה ביוון. קבצים אלה שיקפו הן את המציאות החברתית
המהפכנית שחי בה, הן את חייו בין המרחב הפואטי הערבי למרחב הפואטי המערבי
והן את תפיסתו שעל השירה להתמקד ביסודות הפילוסופיה של הזיכרון והזמן בחיי
האדם ולתת להם ביטוי ייחודי ותבנית ייחודית. כך הוא מבטא תפיסה זו במסה שתי
מכורות:

במהותו, עוסק המשורר בזמן – כל המשקלים והמורכבויות של
הקול והמוזיקה, הם אך ורק דרכים למדוד את הזמן, טיפה אחר טיפה,
כשהוא מסתנן לתוך אצבעותיו של המשורר ומתאדה ללא כלום. טיפה
שאינה הופכת לנהר – נבלעת בחול, אומר המשורר ר'אלב באחד
משירי הר'זל שלו. פעם אחר פעם אנו מגלים שכשאנחנו כותבים אנו
למעשה זוכרים, לא את העבר עצמו, לא אדם מסוים, מקום מסוים,
סצנה מסוימת, קול מסוים או שיר מסוים, אלא שבראש ובראשונה
אנו זוכרים מילים. המילים השוכנות בזיכרון מסוים, מילים הנושאות
הדים של מקום מסוים וזמן מסוים. אך הבעיה של המשורר אינה אוצר
המילים. הבעיה של המשורר היא כיצד לארגן את המילים בתבנית
חדשה, בצורות חדשות שידברו על ההווה שלנו, שיאירו מה מתרחש

כעת. כך שתפקיד הזיכרון אינו פשוט: האדם צריך להכיר את המילים ואת משמעותן, אך האדם צריך להכיר גם את התבנית שבה הוא מוצא אותן ומשתמש בהן (בולס 2002: 5).

בשנים האחרונות בחייו בילה בולס תקופות ארוכות באירופה, שם פעל בחוגי המשוררים והסופרים העיראקים הגולים. הוא היה חבר מערכת של כתב העת הלונדוני *Banipal* המפרסם ספרות ערבית בתרגום לאנגלית והמשיך לשקוד על פרסום יצירותיו ועל תרגום שירה וספרות מאנגלית לערבית. שיריו תורגמו לשפות רבות ונכללו באנתולוגיות ספרותיות שהתפרסמו במערב החל משנות השמונים. רבים ממבקרי הספרות הערבים והמערבים ראו בו קול מייצג מובהק של שירת הגלות העיראקית בעשרות השנים האחרונות. בולס אף הקפיד לטפח קשרי ידידות עם משוררים ישראלים, ובמיוחד עם המשורר רוני סומק, גם הוא יליד עיראק.

סרגון בולס חזר לעיראק לאחר נפילת שלטונו של סדאם חסין לביקור מולדת, ובעקבות הביקור כתב פואמה ארוכה ושמה 'האם גם היום תשב לכתוב שיר?'. הפואמה מבכה את מצבה של עיראק לאחר הכיבוש האמריקני, והיא קנתה לה פופולריות בלב קוראים עיראקים רבים הן בעיראק והן בגלות. מחלת הסרטן שחלה בה הכריעה אותו והוא נפטר ב־22 באוקטובר 2007.

עם מותו של סרגון בולס הספיד אותו סעדי יוסף, גדול המשוררים העיראקיים בגלות כיום, בהספד שכותרתו 'המשורר העיראקי היחיד'. בהספד זה העלה יוסף על נס את הטון המינורי בשירתו של בולס ואת היותו איש יצירה בכל רמ"ח אבריו, משורר המנותק לחלוטין משיקולים פוליטיים ורואה באסתטיקה את אבן הבוחן היחידה לאיכות הפואטיקה שלו. דומה שמילותיו של יוסף מיטיבות לסכם את ייחודו של בולס בשירה הערבית המודרנית:

אמרתי שסרגון בולס הוא המשורר העיראקי היחיד. הכינוי הזה יכול להישמע מוזר משהו, אבל מבחינתי הדבר ברור כשמש: סרגון בולס נכנס לשדה השירה אך ורק משער השירה הצר. כשהחל לכתוב, בשנות השישים, הוא כבר הופיע, מוכן, בעל כלי שירה מושלמים, מפתיע וחכם בעת ובעונה אחת. לא הייתה לו את הקפריזה (מחויבת המציאות, לעתים) שיש למשורר צעיר השש לפרוץ לזירה. סרגון בולס לא פרץ לזירה: הוא נכנס אליה רגוע, מינורי ואוהב, נטול רצון להתחרות עם אדם כלשהו [...] וראה בשירה יצירת תרבות עמוקה ועיסוק מוחשי. [...] הוא לא היה פוליטי בשום מצב, אך היה אמיץ יותר מכל אלו שהסתייעו במנוף הפוליטי שהורם בשירתם אל-על, אך בשעת הסכנה

סקירת תרבות

נטשו את הפוליטיקה. סרגון יצא נגד הכיבוש האמריקני, כי משורר, בהכרח, יוצא כנגד כל כיבוש – נשגבות עמדתו נובעת מנשגבות שירתו (יוסף 2007: 13).

יאיר חורי

ביבליוגרפיה

בולס, סרגון, 2002. 'ללשער וטנאן', מג'לת אל-מסאפר, 1-8.
יוסף, סעדי, 2007. 'אל-שאער אל-עראקי אל-וחיד', אל-אח'באר, 360.
עבד אל-ג'באר, עבאס, 1998. 'מקאבלה מע סרכון בולס', אל-ת'קאפה אל-ג'דידה, 1-7.
עבד אל-האדי, סעדון, 2001. מן אל-שער אל-עראקי פי אל-מנאפי, עמאן: דאר אל-סמד.

לקריאה נוספת:

<http://www.sargonboulus.com/>

אתר בערבית ובו רבים משיריו של סרגון בולס וכן רשימות ביקורת על המשורר ויצירתו.

Jayyusi, Salma Khadra, 1987. *Modern Arabic Poetry: an Anthology*, New York: Columbia University Press, 183-187.

Obank, Margaret and Shimon, Samuel, 2001. *A Crack in the Wall: New Arab Poetry*, London: Saqi Books, 70-75.

